

KIRJA-ARVIOT

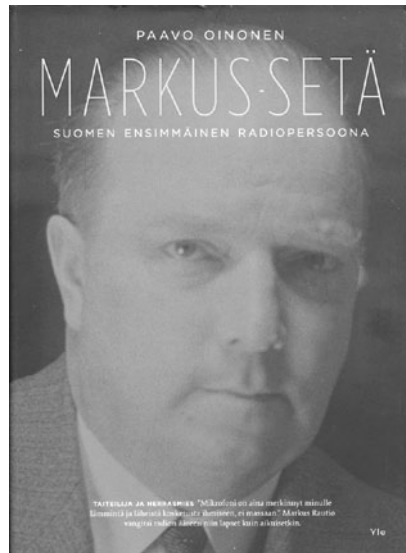
KATTAVA ELÄMÄ- KERTAKUVAUS EI-VAIN-LASTEN- SEDÄSTÄ

Paavo Oinonen (2015) Markus-setä. Suomen ensimmäinen radiopersoona. Helsinki: Yleisradio, 255 s.

Radion Markus-sedän tunsivat vielä 1950-luvun puolivälissä kaikki, ja hänen ohjelmansa ovat yhä edelleen osa suurten ikäluokkien lapsuusmuistoja. Suositun setäroolin varjoon jäänyt kulttuurihenkilö ja oman aikansa uusmedian moniottelija on kuitenkin nuoremille suomalaisille varsin tuntematon. Markus Rautio oli alun perin näyttelijä, joka ehti hakea kokemusta Hollywoodista asti. Hän oli myös levylaulaja, kirjailija ja monipuolinen radioilmaisun kehittäjä. Paavo Oinosen uusin teos *Markus-setä. Suomen ensimmäinen radiopersoona* johdattaa oivalla tavalla Raution mediauran eri vaiheisiin ja sitä kautta myös suomalaisen viestinnän kehitykseen viime vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla.

Kirjan otsikkoa voi pitää vähintäänkin moniselitteisenä. Teos kun ei syvenny yksinomaan Raution pitkään sarkaan lastensetänä vaan päinvastoin analysoi, miten suosio radiossa muovasi Raution julkisuutta myös muissa viestimissä. On lisäksi kiistanalaista, oliko Markus-setä ensimmäinen radiopersoona Suomessa. Hänet Yleisradioon palkannut Alexis af Enehjelm oli itsekin rakastettu radioesiintyjä, jonka hautajaisten siunaustilaisuutta koko kansa sai seurata radiosta kesällä 1939. Sittemmin vastaavan kunnian ovat saaneet vain valtionpäämiehet ja Jean Sibelius. Lisäksi on hyvä muistaa, että radiopersoonan käsite on aikasidonnainen, eikä Raution ajan radio ollut suinkaan samassa mielessä persoonavetoinen media kuin nykyään.

Ristiriita on kuitenkin myös osa Markus Raution uraa ja henkilökuvaava. Nousun suurmenestykseen lastenradion suosikkiahmona voi olettaa olleen vähintäänkin

katkeransuloista lapsettomaksi jääneelle miehelle, jonka haaveena oli alun perin ohjata elokuvia. Äänimediaman tempaistua Raution mukaansa hän teki työtä teatteri-ilmaisun kehittämiseksi radiossa, mutta kun pitkään vaalittu ajatus vakituisesta radioteatterista viimein toteutui 1948 Hella Wuolijoen nousua Yleisradion johtoon, alan pioneeri Markus Rautio joutui tyytymään pääohjajan tehtäviin. Myös Raution Markus-setä on nykyihmisen silmissä ja korvissa liki absurdi hahmo. Kuten Oinonen toteaa: "ajatus satusedästä, joka poseeraa lapsiryhmä ympärillään ja muutamit heistä sylissänsä, ei ehkä tuntuisi viattomalta".

Markus Rautio (1891–1973) oli itse helsinkiläisen näyttelijäperheen lapsi, joka aloitti teatteriuransa 21-vuotiaana ja sai muutamaa vuotta myöhemmin kiinnityksen Suomen Kansallisteatteriin. Vuonna 1919 nuori näyttelijä siirtyi Tampereen Teatteriin – ja vähältä piti, ettei Rautio saanut ensituntumaa radioon jo Tampereen Radioyhdistyksen Tammerkosken radioasemalla, joka rakennettiin syksyllä 1924 aivan Tampereen Teatterin viereen. Tuleva radiopersoona oli tuolloin kuitenkin jo ehtinyt lähteä Tampereelta ja ostaa laivalipun yli Atlantin. Lähtö Amerikkaan ei noina aikoina ollut tavatonta. Lisäksi kirjan alaviitteistä käy ilmi, että Raution isovelji Olavi asui Yhdysvalloissa. Oinonen uskoo kotimaan elokuvaroolien antaneen

kipinän matkaan, mutta veljen mahdollinen rooli jää pohtimatta.

Rautio junior on kuitenkin tiettävästi ensimmäinen Hollywoodin portteja kol-
kutellut suomalainen – ja siellä hän myös
kuunteli ensimmäistä kertaa elämässään
radiota. Enemmän tarkempi kesto ja amma-
tillinen anti jäävät yhä hämärän peittoon,
sillä Markus Rautio ei jättänyt jälkeensä
juurikaan henkilökohtaista kirjeenvaihtoa.
Vaikka hän kirjoitti matkakokemuksistaan
kahdessakin eri kirjassa, ei ole tiedossa edes
missä Hollywoodin mykkäelokuvien jouk-
kokohtauksissa hän mahdollisesti vilahtaa.
Puuttuvista lähteistä johtuvat aukot henki-
löelämäkerrassa ovatkin kenties Oinosen
muilla tavoin kattavan ja perusteellisen
teoksen suurin heikkous.

Suomeen palattuaan Rautio ehti tehdä
vielä yhden sivuosaroolin mykkäelokuvassa
ennen kuin syksyllä 1926 af Enehjelm sai
houkuteltua kielitaitoiseksi ja monipuoli-
seksi tiedetyn esiintyjän töihin Yleisradioon.
Elokuvaroolit ja lauluesitykset eivät jääneet
heti taakse, mutta radioon siirryttyään Rau-
tio esiintyi uusissa äänielokuviissa yksin-
omaan tunnetun radiokuuluttajan tai lasten
oman Markus-sedän roolissa. Sen sijaan
1920-luvun lopulla sivistysradion kuulutta-
jan sivutoinään tekemillä orkesterilevytyk-
sillä laulaa viihdyttäjä Markus Rautio, kuten
Oinonen huomioi. Nämä levytykset Rautio
halusi myöhemmin visusti unohtaa.

Vaikka Rautio oli monessa Suomen en-
simmäinen, lastenohjelmia oli Yleisradiossa
tehty jo ennen häntä. Rautio kehitti niille
kuitenkin vakiintuneen muodon ja haki
siihen vaikutteita myös Ruotsin radiosta.
Markus-sedän lastentunnit olivat tietyllä
tapaa radion varhaisimman pioneerivaiheen
tavallisimman ohjelmatyyppin suora jatku-
mo, sillä studion läpi kulki edelleen suorien
amatööriesitysten virta. Erotuksena oli lähinnä se, että lapsiesiintyjien mahdollinen epävireisyys, unohdukset tai arvaamattomuus ei yksinomaan vähentänyt ohjelman viehätystä vaan päinvastoin saattoi jopa lisätä sitä. Tässä työssä Markus Rautio toimi myös kykyjenetsijänä ja löysi monia lahjakkaita esiintyjä, jotka sittemmin hankkivat kannuksensa muilla areenoilla.

Radiotyössä Markus Rautio oli myös selostusten ja reportaasin pioneeri, joka teki

Yleisradion ensimmäisen suoran ulkomaan-
selostuksen Virossa vuonna 1931. Osasy-
selostusmatkan kohdevalintaan oli jo tuol-
loin yhtiön tiukka talous, sillä merikaapelin
ansioista ohjelmansiirtokulut Tallinnasta
jäivät pienemmiksi kuin esimerkiksi Tuk-
holmasta. Äänitustekniikan kehitys vapautti
radioreportterit sittemmin suoran lähetyk-
sen kahleista ja teki mahdolliseksi tallentaa
myös teosluonteisia ohjelmia useampia
esityskertoja varten. Yleisradio oli välittänyt
alusta lähtien suoria näytelmäesityksiä eri
näyttämöiltä, mutta vuonna 1934 Rautio
sai johdettavakseen erillisen kuunnelma- ja
lausuntaosaston. Johtajan työt olivat moni-
naiset: kuunnelmatuotannon ensimmäinen
tuulikone oli Raution itsensä rakentama
käsikäyttöinen laite.

Markus Raution voi sanoa jääneen lasten-
setäroolinsa suosion vangiksi. Tilannetta
kuvaa, että hänen siirtyessään eläkkeelle
1956, Yleisradio järjesti Helsingin Messu-
hallissa suuren läksiäisjuhlan nimenomaan
Markus-sedälle. Suorana radioitu ja filmille
tallennettu juhla oli myös kaikkien aikojen
viimeinen *Lastentunti*. Sen sijaan pääkuulut-
taja ja pääohjaaja Markus Raution läksiäiset
yhtiö järjesti erikseen pienemmässä piirissä.
Vaikka Rautiota saattoi vaivata se, että hän
sai vuolaaimmin tunnustusta tehtävästä,
joka ei kenties edustanut hänen kaikkein
suurimpia ammatillisia ambitoitaitaan, jotka
vastaavasti jäivät toteutumatta, hän osasi
luovuttaa ajoissa. Markus-sedällä oli onni
vetäytyä eläkkeelle juuri, kun hänestä oli
hyvää vauhtia tulossa menneisyyden jäännös.

Oinosen teos on helppolukuinen ja selkeä.
Kirjoittaja on selvästi tehnyt huolellista työtä,
mutta kirjaan on silti pujahtanut jokunen
kirjoitusvirhe ja epätarkkuus. Esimerkkinä
se, että Oinosen mukaan Raution ohjaama
Könnin kello -niminen kuunnelma esitettiin
ensi kertaa Yleisradiossa ”suunnilleen vuosi”
sen jälkeen, kun Rautio oli kuullut esityksen
alkuperäisversion talvisodan aikana Porin
suurpommituksen jälkeisenä iltana Ruotsin
radiosta. Tekstistä kuitenkin ilmenee, että
Suomen ensiesitys oli päivälleen kymmen-
nen kuukautta myöhemmin vuoden 1940
joulukuussa.

Yleisradion lahjakirjaksi kustantamaa teosta ei valitettavasti ole mahdollista ostaa, mutta kirja on lainattavissa maakuntakirjastoista.

Ironisesti voisi tulkita Markus-sedän roolin – tällä kertaa Yleisradion yhtiöhistorian keskeisenä hahmona – yhä rajaavan Raution julkisuutta. Juhlavuotensa kunniaksi Yleisradio voisi mainiosti antaa teokselle lisäarvoa julkaisemalla sen myös internetissä. Oinosen työ saisi tuolloin laajemman lukijakunnan, ja siihen voitaisiin helposti liittää myös työnäytteitä Raution uran eri vaiheista.

Marko Ala-Fossi